

Om den kunstige Formning af Barnehovedet hos de skandinaviske Lapper.

Geografisk Tidsskrift, Bind 22 (1913)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0022-PDF/gto_0022_68709.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68709>

pdf genereret den : 22/5-2008

Om den kunstige Formning af Barnehovedet hos de skandinaviske Lapper.

Af

cand. mag. Gudmund Hatt.

Skønt den kunstige Formning af det nyfødte Barns Hovede intetsteds er omtalt i den rige Litteratur om Lapperne, er det dog udenfor al Tvivl, at denne Kunst for en Menneskealder siden har floreret i de svenske Lapmarker; og endnu er den ikke glemt, selv om den i den senere Tid helt eller delvis er gaaet af Brug. Grunden til, at den saa længe har undgaaet Iagttageres Opmærksomhed, maa søges deri, at der her ikke er Tale om nogen Misdannelse, men kun om en Forstærkning af den Lapperne medfødte Brachycephali. Hovedformningen øvedes mest paa de Børn, der viste Tendens til Langskallethed, hvilket forekommer Lapperne overmaade stygt.

Den første Lap, som omtalte Skikken for Emilie Demant, var Johan Turi, som herom skriftlig har meddelt følgende (i Oversættelse):

»Lapperne synes, det er smukt at have et rundt Hoved; og de, som kan (forstaar det), de trykker Barnets Hoved sammen, medens det er spædt — og gør deres Kunster: de binder det sammen med et Tørklæde og former det rundt, indtil Barnets Knogler stivner, og saa vedbliver Barnets Hoved at være rundt. Det er jo mærkeligt at høre, at et levende Barns Hoved formes som Dejg, men det gør man kun med de Børn, som behøver det, ej heller er det mer end en og anden Lap, som ved (forstaar) de Kunster«.

Turi tilføjede: »Kan hænde de gør det endnu, de som forstaar sig paa den Kunst; og det er almindeligt, at man endnu siger om en, som har et langt Hoved: han har ikke faaet sit Hoved rettet, formet, da han var spædt«.

I Vesterbotten (Bjørkvatnet, Tärna) udtalte en gammel Lapkvinde, at naar man fandt Barnets Hoved for langagtigt, trykkede man det forsigtigt med Hænderne og formede det, mens det var blødt, hver Gang man badede Barnet; man kunde ogsaa svøbe Hovedet med et Tørklæde, og man gav det en snæver, tætsluttende Hue (Drænge af blaat Klæde, Piger af rødt Klæde).

Ogsaa yngre Kvinder i Vesterbotten kendte Skikken eller havde hørt om den.

I Hærjedalen og Jæmtland har Formning af Hovedet været almindelig anvendt, i enkelte Tilfælde helt til Nutiden; og her har den ikke alene været udøvet paa Børn med langagtige Hoveder.

En midaldrende Kvinde i Idre Lapby (nedflyttet fra Føllingfjældene) erklærede, at hun havde formet alle sine seks Børns Hoveder, og beskrev Fremgangsmaaden saaledes: Man begynder straks at forme Barnets Hoved med Hænderne ved den første Badning, og det svøbes med et Halstørklæde, tæt og fast; siden gentages Operationen ved hver af de daglige Badninger. Moderen plejer at gøre det selv; i Begyndelsen maa hun dog lade en anden Kvinde gøre det. Men det er ikke alle, der forstaar Kunsten. Man fortsætter saaledes i nogle Uger med at svøbe Barnets Hoved, derefter sætter man en ganske snæver og tætsluttende Hue paa. »Oie linthie«, at svøbe Hovedet, kaldte hun denne Hoved-Formning.

En gammel Lap i Hærjedalen benyttede et andet Verbum for dette: »Manan oai dokkat«, at forme et Barns Hoved. Ved *dokkat* tænkes der paa Formningen og Trykningen med Hænderne, dels forfra og bagfra, dels fra Siderne. Man begyndte dermed allerede ved den første Badning, og efter Manipulationen bandt man et Halstørklæde fast om Hovedet. Efter ca. 2 Uger fik Barnet en snæver Hue paa.

En gammel Lapkvinde i Hærjedalen udtalte sig misbilligende om Formningen med Hænderne. Navnlig fandt hun det forkasteligt, naar Behandlingen blev udført forkert, hvilket efter hendes Mening ikke sjældent fandt Sted. Der er mange, sagde hun, som har formet deres Børns Hoveder, og disse er blevet store og stygge endda. I den første Uge skal man ved den daglige Badning af Barnet stryge Hovedet fast med Haanden bagfra fremad over Issen; stryger man i den modsatte Retning, da opnaar man bare at gøre Hovedet

langagtigt og stygt. Derimod havde hun mere Tro til Nytten af den snævre Barnehue.

Formningen med Hænderne og Svøbningen af Hovedet med Tørklædet synes nu at være dels glemt og dels opgivet som skadelig eller altfor gammeldags (en Mand i Idre Lapby anmodede Kvinderne om ikke at svøbe hans nyfødte Datters Hoved altfor haardt, »i gammel Tid — sagde han — plejede man at binde Barnets Hoved saa haardt sammen, at man klemte Forstanden ud«). Derimod er den snævre Barnehue endnu de fleste Steder i Brug, og ældre Lapper tillægger den stor Betydning for Hovedets Udvikling; navnlig mener de, at den hindrer Hovedet i at vokse »for stort«.

Den lappiske Barnehue er af et meget simpelt Snit, som genfindes flere Steder i og udenfor det arktiske Omraade. Den er syet sammen af tre Stykker, et i Midten og et paa hver Side, og omkring Ansigtet kantet med en smal Bort; den slutter tæt til Hovedet, bindes under Hagen og lader kun selve Ansigtet frit.

I Hærjedalen fik det spæde Lapbarn, naar det var et Par Uger gammelt, sin første Hue, af Skind, hvilket er det mest gammeldags, eller af Vadmel. *Kolle tjuhpe*, den glatte Hue, kaldes den i Modsætning til Topluen. *Belje-tjuhpe* kaldes den ogsaa i Jæmtland, fordi den dækker Ørene, eller *skorre-tjuhpe*, fordi den efter gammel Skik skulde være af *skorre*, haarløst garvet Renskind. Tættsluttende maatte den være, og dersom den straks, naar den var syet, viste sig lidt for stor, lagde man et Tør-

Karesuando-Lapper.

Tre Børn, en Pige og to Dreng, med den typiske Barnehue. Drengene har altid en rød Kvast i Huen.

klæde indeni den, saa den kom til at sidde stramt paa Hovedet. Drengene bar denne Hue, til de var et Par Aar, Pigerne indtil 10—11 Aars Alder.

Denne stramsluttende Hue sad uafbrudt, Nat og Dag, paa Barnets Hoved, og det synes rimeligt, at den virkelig kunde have nogen Betydning for Hovedets Form. I hvert Fald er Lapperne selv af den Anskuelse. En gammel Lapkvinde i Otfjældet, Jæmtland, erklærede, da vi roste hendes smukke runde Hovedform, at den skyldtes Brugen af *uhlse skorre tjuhpe*, den lille Skindhue, som man før i Tiden havde til smaa Børn; de sluttede stramt, og derved blev Hovedet smukt rundt og Fontanel-lerne (*sutte*) lukkede sig bedre.

Der gør sig altsaa to Motiver gældende hos Lapperne ved Sammentrykningen af Barnets Hovede: et æstetisk og et hygiejnisk. Det æstetiske Motiv er ofte fremhævet, hvor der er Tale om Deformation af Kraniet. Uden Tvivl er dog det hygiejniske Motiv lige saa virksomt — og maaske det mest oprindelige — ved Hovedformningen og Brugen af den snævre Hue hos Lapperne.

»Et nyfødt Barns Hoved trænger til at beskyttes«, sagde en anden Lapkvinde for at forklare Brugen af den snævre Hue. I Virkeligheden kan jo Spædbarnets tyndhaarede Hoved med de aabne Fontaneller, hvori Pulsen ses banke, nok fremkalde Forstillingen om Nødvendigheden af Beskyttelse. Og Lappernes Ængstelse for, at Barnets Hoved skal vokse sig for stort, hænger ikke alene sammen med æstetiske Fordringer, men ogsaa med Frygten for, at Fontanellerne ikke skal lukke sig i Tide. Denne Frygt er almindelig udbredt hos Lapperne. Klart er den udtalt i Nenséns Manuskript, S. 288 (Lycksele):

Manan-åive-sudde, öppningen å nyfödde Barns hufwud: NB: när en Qwinna var hafvande, fick hvarken hon eller mannen skära sönder Creaturs hufwud, ty då kunde ock barnet få store hål i hufwudet Kåsse utje sudde, te tat mana vargi vaddsa, vall' stuor, te tat i vargi vaddsa«. (Naar Fontanellerne er smaa, da kommer det Barn hurtigt til at gaa, men naar de er store, da kommer det ikke hurtigt til at gaa).

Maaske har man haft den ret nærliggende Tanke, at Fontanellernes Vedvaren foraarsagedes af en for stærk Vækst af Hjernemassen, som man derfor søgte at modvirke ved at trykke Kraniets Knogler sammen med Hænderne, ved fast Ombinding med Tørklædet og ved den stramsluttende Hue.

— Allerede Icart (*Lecons pratiques sur l'art des accouchements*, Castres 1784) har udtalt, at den hos Almuen i visse Egne af Frankrig udbredte Deformation af Kraniet skyldtes Kompression af det spæde Barns Hoved, som de kloge Koner foretog for at formindske Fontanellerne.

Et andet Motiv — siger Ambialet (*La déformation artificielle de la tête dans la région toulousaine*, 1893) — var Frygten for at se Kraniets Knogler skilles under Hjærnemassens Vægt. Men det vigtigste Motiv, som de gamle Kvinder ved Toulouse altid paaberaabte sig, var Beskyttelse imod Kulde — navnlig mente de, at Kulden kunde virke skadeligt gennem den forreste Fontanel.

Det er sikkert ikke alene i Lapland og Frankrig, at Hensynet til Fontanellerne gør sig gældende som Motiv til Hovedformning og Brug af tætsluttende Huer. Rimeligvis ligger lignende Forestillinger til Grund for en Skik hos Eskimoerne ved Frobisher Bay, der omtales af C. F. Hall (*Life with the Esquimaux*, London 1865, S. 521): »Straks efter Fødselen maa Barnets Hoved presses stærkt med Hænderne fra begge Sider, og paa det pressede Hovede anbringes tætsluttende en lille Skindhue, som skal sidde der et Aar«. — L. Turner meddeler om Spædbarne-Dragten hos Nas-kopie-Indianerne i Ungava Distriktet: »Huen . . . slutter saa tæt, at den ikke fjærnes, før Hovedets Vækst sprænger det Materiale, hvoraf Huen er lavet«. (*Ethnology of the Ungava District*. 11th Rep. of the Bureau of Ethn. Wash. 1894).

Det første Led i Kranie-Deformationen er meget ofte en Sammentrykning af det nyfødte Barns Hoved ved Hjælp af Hænderne. Saaledes meddeler Delisle (*L'Anthropologie*. 1893. Tome VI. S. 81) om de saakaldte »Flate-head-indians« i Britisk Columbia: »Efter at Barnet er født, sammenpresses dets Hoved med Haanden, hyppigt og maadeholdent, i tre eller fire Dage«. Derefter anbringes Barnet i den ejendommelige Maskine, som Catlin har afbildet.

Formningen med Hænderne kan dog, uden at andre Hjælpemidler tages i Brug, give meget synlige Resultater. Jagor har meddelt Eksempler herpaa fra sydindiske Folk. Hos Badaga'erne i Nilgiri-Bjærgene lagde Jagor Mærke til en lille Dreng med et paafaldende cylindrisk formet Hoved, og ved at udspørge Kvinderne fik han Rede paa, at de plejede at presse det nyfødte Barns Hoved mellem Hænderne, for at give det en smuk

Form. Manipulationen begynder sædvanlig otte Dage efter Fødselen og gentages hver Morgen og Aften; Jagor beskriver den saaledes: »Hun varmede sine Hænder ved Ilden, bestrøg dem med Ghi (klaret Smør) og trykkede dem saa først let mod Brystkassen; derpaa blev Arme, Laar, Ben, Fødder, Knæ og Albuer stærkt sammenpressede. Hovedet blev trykket mellem Hænderne i den Hensigt at gøre det saa rundt som muligt«. (*Zeitschrift für Ethnologi*. VIII. 1876. Verh. S. 196). — En lignende Behandling undergaar de spæde Børn hos flere sydindiske Folk og hos Andamanerne.

Det fremgaar af Jagors anførte Skildring, at det i Virkeligheden drejer sig om en Art Massage, som har til Hensigt at gavne Barnelegemets Udvikling og bidrage til Formernes Skønhed. Ogsaa Lap-Kvindernes Formning af Barnehovedet med Hænderne har aldeles Karakter af Massage; imod Hovedpine anvender de en noget lignende Behandling, »for at drive den Viud ud, der er kommet ind gennem Ørene«, og som menes at volde Pinen.

Det forekommer mig ikke usandsynligt, at Ønsket om at fremskynde Fontanellernes Lukning er et oprindeligt Motiv til Sammentrykningen af det spæde Barnehoved. Det nyfødte Barns Hoved ser foruroligende skrøbeligt ud, og den Tanke synes nærliggende at beskytte det ved Bind og snævre Huer, samt at styrke det og fremskynde Knoglernes Udvikling ved den Kunst, som udgør en væsentlig Del af Naturfolkernes Medicin: Massage. Maaske er det æstetiske Motiv først traadt til, efter at Hovedformningen allerede var opstaaet som en Følge af medicinske og hygiejniske Foranstaltninger.

— Virchow har hos Patagonierne paavist en anden Aarsag til Hovedformningen: Fastgørelse af det spæde Barns Hoved, for at det ikke under Flytninger skal slynges frem og tilbage og tage Skade. Udentvivl har dette Motiv hos mange omflyttende Folk været af stor Betydning, dog ikke hos Lapperne. Skønt Lapbarnet i sin Vugge ligger fast nedsnøret, næsten ubevægelig, er der dog ingen særlige Foranstaltninger truffet for at fastgøre Hovedet, der jo beskyttes af den lille kalescheformige Skærm. — Derimod kan den liggende Stilling hos Lapbørnene — som i enkelte Tilfælde hos vore Vuggebørn — nok frembringe en Affladning af Baghovedet; navnlig i tidligere Tid, da Lapperne ikke anvendte den lille Dunpude under Barnets Hoved, har dette været meget almindeligt.

Saaledes sagde en gammel Lapkvinde i Vesterbot-ten: »Før i Tiden, da Børnene laa saa meget i *kierkame* (Vuggen), blev de flade i Nakken — men Hovedet beholdt dog ellers sin runde Form«.

Denne ikke tilsigtede Deformation er allerede i 1742 paavist hos de sydligste Lapper af den udmærkede Iagttager Major Schnitler: »Man finder og gemenligen, at Finnerne have fladt Baghoved (sinciput) oven over Nakken . . . , hvilket deraf maa komme, at Børnene ei med Kluder eller bløde Huer om deres Hoved behindes, men paa haarde Fiæl uden Pude under Hovedet, bare med et tyndt Kalveskind paa, henlægges«. (Det norske Geografiske Selskabs Aarvog. I. S. 51.)

— Den tilsigtede kunstige Formning af Barnehovedet er kendt fra ikke faa Steder i Evropa. Den er indtil den seneste Tid blevet øvet i mange franske Egne. I det 16de Aarh. har den ifølge samtidige Forfattere været i Brug i Belgien. Den omtales — rigtignok uklart — i en schweizisk Lægebog fra 1697 (J. Muralt: *Kinder- und Hebammenbüchlein*. Basel. S. 39). Andreas Vesalius tillægger Genuensere, Grækere og Tyrkere denne Skik (*Opera omnia anatomica*. Lugduni Batavorum. 1725, I. S. 16). Blumenbach mener, at den ogsaa har fundet Sted i visse Egne af Tyskland, endog saa nordligt som i Hamborg (*De generis humani varietate nativa*. Göttingen. 1795. S. 216). For ganske nylig er det blevet paavist, at Hoved-Formning spiller en stor Rolle hos den kristne Befolkning paa Kreta (Man, IX, 1909, S. 172), og allerede Hippocrates omtaler et Folk ved det sorte Hav, Makrocephalerne, som brugte at deformere Børnernes Hoveder ved Tryk med Hænderne og ved stramme Bind. — Deformerede Kranier kendes fra flere Gravfund i Ungarn, Østerrig, Schweiz og det sydvestlige Tyskland; endog fra en angelsachsisk Kirkegaard i England haves et enkelt saadant Kranium.

Formning af Barnehovedet er en saa vidt udbredt Skik, at det er uberettiget af dens Forekomst at slutte nogen Forbindelse mellem de paagældende Folkeslag. Dog maa en saadan Forbindelse kunne vise sig i mere detaljerede Ligheder, navnlig i den ved Formningen anvendte Fremgangsmaade.

Fristende vilde det være at søge en Forbindelse mellem Lappernes Formning af Barnehovedet og tilsvarende Skikke hos syd- og mellemeuropæiske Folk, saa meget mere, som de anvendte Midler er væsentlig de samme: Trykning med Hænderne,

stramme Bind og snævre Huer — selv om de frembragte Resultater kan være ret forskellige. Imod en saadan Forbindelse taler dog den Omstændighed, at Formning af Hovedet vistnok aldrig har været anvendt af Lappernes nærmeste Naboer, de skandinaviske Germaner.

Flere franske Anthropologer har fremsat Hypotheser gaaende ud paa, at Hoved-Deformationen i Mellemeuropa, specielt Frankrig, skal være kommet ind østerfra under Folkevandringstiden. — Skulde maaske den mellemeuropæiske og den lappiske Hovedformning have et fælles Udspring mod Øst?

Af stor Interesse vil det være at faa undersøgt, om en lignende Formning af Barnehovedet, som den, der øves hos Lapperne, findes hos andre af de finsk-ugriske Folk. Om Hunnerne fortæller Sidonius Apollinaris, at de deformerede deres nyfødte Børns Hoveder med stramme Bind, og Amedée Thierry formoder (*Histoire d'Attila*. Paris 1856 I. S. 8), at det netop var den finsk-ugriske Del af Hunnerne, der udøvede denne Skik.

Efter at ovenstaaende var skrevet, har jeg modtaget Meddelelse om, at J. Lukkaninen i det finske Tidsskrift »Suomen Museo« (1913, S. 12) har offentliggjort en Afhandling, hvoraf det fremgaar, at ogsaa Finnerne former deres Børns Hoveder ved Tryk med Hænderne og ved stramme Bind. Denne Skik udøves i forskellige Egne af Finland samt i russisk Karelen og i Ingermanland.

Forhaabentligt vil inden alt for længe Skikkens Udbredelse blive undersøgt hos de andre finsk-ugriske Folk. Rejsende Etnografer bør have deres Opmærksomhed henvendt herpaa; det er dog ikke altid nogen let Sag at faa Oplysninger om en saadan Skik, der ofte øves halvt i det skjulte. —

Lapkone fra Idre; typisk Hovedform.

Som allerede ovenfor fremhævet er den lappiske Hoved-Formnings Virkning lidet iøjnefaldende. Om nogen egentlig »Deformation« er der ikke Tale; det æstetiske Maal for Formningen er et vel afrundet, kort Hoved — netop et saadant, som det Virchow skildrer som det typisk lappiske: et kort, rundt Hoved; »jo mere udpræget Hovedformen var, desto mere blev den ligefrem Kugle- eller Bombeformig. Dertil bidrager især den stærke Udhvælvning af Tindinge-Regionen og den brede, runde Pande«. (Zeitschrift f. Ethnologie. XI, 1879. Verh. S. 144.)

Det vilde være ønskeligt at faa konstateret, hvorledes og i hvilken Grad Formningen af Barnehovedet har virket — gennem Maalinger og Sammenligning at et stort Antal Lapper, der har været Genstand for Formning, og et stort Antal, hvis Hoveder ikke er blevet formede. Sagen vil dog være forbundet med store Vanskeligheder; i mange Tilfælde vil det være umuligt at faa oplyst, hvorvidt en Person har undergaaet Hoved-Formningen i sin Barndom eller ej.

Den transkontinentale Ekskursion 1912 igennem De Forenede Stater i Nordamerika.

Beretning af Professor Ole Olufsen.

I¹⁾

I Anledning af at »The American Geographical Society« i New York i 1912 fejrede sit 60 Aars Jubilæum og indviede sin smukke nye Bygning i Broadway at 156 Street sendte Selskabet en Indbydelse til alle europæiske Hovedstæders geografiske Selskaber til at sende en Delegeret til en geografisk Ekskursion igennem U. S. A. Ekskursionen, der var planlagt og skulde ledes af den berømte amerikanske Geograf Professor W. M. Davis fra Harvard University, var bestemt til at begynde den 22. August i New York og ende samme Sted den 18. Oktober. Betingelsen for den Delegeredes Deltagelse var overordentlig favorabel, og Ekskursionen bød under Ledelse af Prof. Davis og en Stab af amerikanske Professorer en sjælden Lejlighed til Erhvervelse af geografiske Kundskaber.

Ekskursionen vandt stor Tilslutning, saaledes anmeldtes fra Tyskland, Østerrig, Ungarn, Rusland, Frankrig, Schweiz, Italien, England, Skotland, Holland, Belgien, Danmark, Norge, Sverrig 43 Deltagere²⁾, der sammen med omtrent ligesaa mange amerikanske Kolleger fuldførte den Studierejse, som i alle Maader blev enestaende vellykket, lærerig, interessant og rig paa gode Minder.

Ifølge Vedtagelse i »Det kgl. danske geografi-

¹⁾ Beretning om den øvrige Del af Ekskursionen vil fremkomme i næste Hefte.

²⁾ Delegerede var ligeledes anmeldt fra Spanien og Portugal, men de deltog ikke i Eksk.

ske Selskab«s Bestyrelse og Raad deltog jeg som Selskabets Delegeret og afrejste i den Anledning til New York, hvortil jeg ankom den 19. August. Næste Dag anmeldte jeg min Ankomst i »American Geogr. Soc.«, hvor Prof. Davis og hans Stab var ivrig beskæftigede med at modtage de Delegerede, som efterhaanden ankom fra Evropa, instruere dem og lægge den sidste Haand paa Iscenesættelsen af den storslaaede Ekskursion. Af alle de Instruktioner, Planer, Kort etc. vi modtog, lod sig let forstaa, hvor omhyggeligt alt var lagt til Rette og hvilket Arbejde, det især for Prof. Davis havde været at realisere den lange Rejse med et saa kosmopolitisk Selskab.

Forinden vor Afrejse fra New York maatte forskellige Ting besørges, Udstyr kompletteres, Visitter gøres, og der blev herved paa samme Tid Lejlighed til at se den interessante Kyklopeby, der selv om man har set hele Jordens Hovedstæder i Forvejen, faar en til at udbrude »Dette er virkelig noget for sig!« Kæmpebyen imponerer ikke alene ved sin Storhed, sine mægtige Skyskrabere, hvoraf mange er smukke, sine Elevated Railways og Subways, som tillige mange Steder ved sin Skønhed f. Ex. Central Park, Riverside ved Hudson, sine smukke Museer og Biblioteker etc., og næppe nogen vil falde paa at kalde 5. Avenue eller Madison Avenue for grimme.